

ੴ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ

65

ਸਥਦੁ

ਭਾਗ - ੮

‘ਖੜੀ’

ਸਬਦੁ

ਭਾਗ - 8

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਸਬਦ-ਸੁਰਤ' ਦੀ ਬਾਬਤ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ।

ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਪਦਾਂ ਅਥਵਾ 'ਸਬਦ' ਅਤੇ 'ਸੁਰਤ' ਦੀ ਬਾਬਤ ਪਿਛਲੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਪਰ 'ਸੁਰਤ' ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਹੋਰ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹੇਠਲੇ ਉਦਾਹਰਣ ਸਹਾਈ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਜਦੁ 'ਫੋਟੋ' ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੈਮਰੇ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ (vision) ਨੂੰ ਕੇਂਦਰਤ (focus) ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਦਾਲੇ-ਪੁਦਾਲੇ ਦੇ ਵਾਧੂ 'ਦ੍ਰਿਸ਼' ਪਰੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋੜੀਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦਾ ਸਹੀ 'ਅਕਸ' ਫੋਟੋ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਐਨ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਿਆਨ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ 'ਸਬਦ' ਅਥਵਾ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਤੇ ਹੀ ਇਕਾਗਰ ਯਾ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮਨ ਉਤੇ ਸਬਦ ਦਾ ਸੋਹਣਾ, ਸਾਫ਼ ਅਤੇ ਅਸਲੀ ਆਤਮਿਕ 'ਅਕਸ' ਤੇ 'ਅਸਰ' ਪੈ ਸਕੇ। ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ, ਮਨ ਅਥਵਾ 'ਧਿਆਨ' ਵਿਚੋਂ ਹੋਰ ਬੇ-ਲੋੜੇ ਵਾਧੂ ਮਾਇਕੀ ਖਿਆਲ ਲਾਂਭੇ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਅਥਵਾ 'ਧਿਆਨ' ਨੂੰ ਦੁਨਿਆਵੀ ਖਿਆਲਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮੌਜੂਦ ਕੇ ਅਥਵਾ ਅਲਿਪਤ ਹੋ ਕੇ, ਇਕੇ 'ਸਬਦ' ਵਿਚ ਸੁਰਤੀ ਨੂੰ ਲਿਵ-ਲੀਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ 'ਸਬਦ-ਸੁਰਤ' ਦੀ ਕਮਾਈ ਲਈ ਦੁਨੀਆਂ ਵੱਲੋਂ 'ਅਲਿਪਤ' ਰਹਿਣਾ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ 'ਸੁਰਤੀ' 'ਸਬਦ' ਵਿਚ ਲਾਉਣੀ ਸੌਖੀ ਹੋ ਸਕੇ।

ਮਨ ਨੂੰ ਦੁਨਿਆਵੀ ਖਿਆਲਾਂ ਤੋਂ ਮੌਜੂਨਾ ਤੇ ਇਕਾਗਰ ਕਰਨਾ ਅਥਵਾ 'ਸਬਦ' ਉਤੇ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਨਾ ਅਤਿਅੰਤ ਅੱਖਾ ਕੰਮ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹੋ ਹੀ ਆਮ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਅਥਵਾ 'ਸਾਧ ਸੰਗਤ' ਹੀ ਮਨ ਨੂੰ ਇਕਾਗਰ ਕਰਨ ਅਥਵਾ 'ਸਬਦ-ਸੁਰਤ' ਦੀ ਕਮਾਈ ਵਿਚ ਅਤਿਅੰਤ ਸਹਾਇਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਮਿਲਿ ਸੰਗਤਿ ਸਾਧੂ ਉਬਰੇ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਕਮਾਇ॥

(ਪੰਨਾ-੬੫)

ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਨ ਕਤਹੂੰ ਧਾਵੈ॥

ਸਾਧਸੰਗਿ ਅਸਥਿਤਿ ਮਨੁ ਪਾਵੈ॥

(ਪੰਨਾ-੨੭੧)

ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਮਨ ਵਸਿ ਆਇਆ।

(ਵਾ.ਭਾ.ਗੁ. ੨੯/੯)

ਆਤਸੀ ਸ਼ੀਸ਼ੇ (convex lens) ਵਿਚ ਦੀ ਲੰਘਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਤੇ ਇਕਾਗਰ (converge) ਹੋ ਕੇ, ਇਕ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ‘ਗੂੜ੍ਹੀ ਕਿਰਨ’ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਕਿਰਨ (converged dynamic ray) ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਦੀ ਗਰਮੀ ਦੀ ਤੀਖਣਤਾ ਇਤਨੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਉਹ ਕਾਗਜ਼ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦਿਦੀ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਸਪਾਰਣ ਕਿਰਨਾਂ ਦਾ ਕਾਗਜ਼ ਉਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਸਾਡੇ ਖਿਆਲਾਂ, ਧਿਆਨ ਅਥਵਾ ‘ਸੁਰਤ’ ਦੀਆਂ ‘ਕਿਰਨਾਂ’ ਤੇ ਸਹੀ ਢੁਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਸਾਡੇ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਅਤੇ ਇਕਾਗਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਾਡੇ ਇਕਾਗਰ ਧਿਆਨ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ‘ਸਬਦ-ਸੁਰਤ’ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦੁਆਰਾ ਤੀਬਰ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਸੜਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਨਿਰਮਲ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਨਿਰਮਲ ਮਨ ਦੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਉਤੇ ਆਤਮਿਕ ‘ਅਕਸ’ ਛੇਤੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਸਬਦ-ਸੁਰਤ’ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦੁਆਰਾ ਸਾਡੇ ਅੰਤ-ਆਤਮੇ ‘ਨਾਮ’ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ‘ਗੋਬਿੰਦ ਗੱਜਦਾ’ ਹੈ।

ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਹੁ ਸੰਤ ਮੀਤ॥

ਸਾਵਧਾਨ ਏਕਾਗਰ ਚੀਤ॥

(ਪੰਨਾ-੨੯੫)

ਮਨ ਕੇ ਤਰੰਗ ਸਬਦਿ ਨਿਵਾਰੇ ਰਸਨਾ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਈ॥

(ਪੰਨਾ-੧੨੩੩)

ਆਨਦ ਮੂਲੁ ਰਾਮੁ ਸਭੁ ਦੇਖਿਆ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਗੋਵਿਦੁ ਗਜਿਆ॥

(ਪੰ.-੧੩੧੫)

‘ਧਿਆਨ’ ਅਥਵਾ ‘ਸੁਰਤੀ’ ਦੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਲਈ ਲਗਨ, ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ, ਜਦ ਬੱਚੇ ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ (T.V.) ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਇਤਨੇ ‘ਮਗਨ’ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਦਾਲਾ-ਪੁਦਾਲਾ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ‘ਆਪ’ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੁੱਝ ‘ਸੁਇਦਾ’ ਯਾ ‘ਸੁਣਦਾ’ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ‘ਸੁਰਤ’ ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ ਕੇ ‘ਚੁਭੀ’ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

‘ਪ੍ਰੇਮ-ਸਵੈਪਨਾ’ ਅਥਵਾ ‘ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਡੋਰੀ’, ‘ਸੁਰਤ’ ਨੂੰ ‘ਸਬਦ’ ਵਿਚ ‘ਲਿਵ-ਲੀਨ’ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂਦੂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰੀਤਿ ਪ੍ਰੇਮ ਤਨੁ ਖਚਿ ਰਹਿਆ ਬੀਚੁ ਨ ਰਾਈ ਹੋਤਾ॥

ਚਰਨ ਕਮਲ ਮਨੁ ਬੇਧਿਓ ਬੂਝਨੁ ਸੁਰਤਿ ਸੰਜੋਗੁ॥

(ਪੰਨਾ-੧੩੬੩)

ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਅਸਨੇਹ ਸਭ ਰੰਗ ਮਾਣਦੇ।

ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲੇਹ ਆਖਿ ਵਖਾਣਦੇ।

(ਵਾ. ਭਾ. ਗੁ. ੧੯/੧੯)

ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਪਿਆਰਾ॥

(ਵਾ. ਭਾ. ਗੁ. ੨੯/੨੦)

ਉਪਰਲੀ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ 'ਸਬਦ-ਸੁਰਤਿ' ਦੀ ਕਮਾਈ ਲਈ —

ਸਾਧ ਸੰਗਤ

ਅਲੇਪਤਾ

ਇਕਾਗਰਤਾ

ਮਗਨਤਾ

ਅਭਿਆਸ

ਪ੍ਰੀਤ-ਡੋਰੀ

ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਦੀ ਅਤਿਅੰਤ ਲੋੜ ਹੈ।

ਇਹਨਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ 'ਸੰਗਤ' ਅਥਵਾ 'ਸਾਧ ਸੰਗਤ' ਹੀ ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ ਜਾਂ ਮੁੱਢਲਾ ਸਾਧਨ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ 'ਦੈਵੀ ਸੰਗਤ' ਦੇ 'ਪ੍ਰਭਾਵ' ਦੁਆਰਾ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ 'ਆਤਮਿਕ ਗੁਣ' ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਵਸਦੇ ਹਨ।

ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ ਜਿਸੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਹੋਵੈ ਸਾਧੂ ਸੰਗੁ॥

ਜਿਉ ਜਿਉ ਓਹੁ ਵਧਾਈਐ ਤਿਉ ਤਿਉ ਹਰਿ ਸਿਉ ਰੰਗੁ॥

(ਪੰਨਾ-੨੧)

ਊਠਤ ਬੈਠਤ ਹਰਿ ਭਜਹੁ ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ ਪਗੀਤਿ॥

ਨਾਨਕ ਦੁਰਮਤਿ ਛੁਟਿ ਗਈ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਬਸੇ ਚੀਤਿ॥

(ਪੰਨਾ-੨੬੭)

ਇਹੋ ਜਿਹੀ 'ਸਬਦ-ਸੁਰਤਿ' ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਤੀ ਹੋਈ 'ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ-ਰੌੰ' ਵਾਲੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਬਿਨੁ ਭਾਗਾ ਸਤਸੰਗੁ ਨ ਲਭੈ ਬਿਨੁ ਸੰਗਤਿ ਮੈਲੁ ਭਰੀਜੈ ਜੀਉ॥ (ਪੰਨਾ-੬੫)

ਤਾ ਕਾ ਦਰਸੁ ਪਾਈਐ ਵਡਭਾਗੀ॥

ਜਾ ਕੀ ਰਾਮ ਨਾਮਿ ਲਿਵ ਲਾਗੀ॥

(ਪੰਨਾ-੧੬੩)

ਬਿਨੁ ਭਾਗਾ ਸਤਸੰਗੁ ਨ ਪਾਈਐ ਕਰਮਿ ਮਿਲੈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਹਰੀ॥ (ਪੰ-੧੧੭੧)

ਵਿਗਿਆਨ (science) ਦੀ ਖੋਜ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੀਆਂ ਦਿਸ਼ਟਮਾਨ ਸ੍ਰਵਲ ਚੀਜ਼ਾਂ, ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਤੱਤਾਂ (elements) ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਤੋਂ ਬਣੀਆਂ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਅਸ੍ਰਵਲ ਮਾਦੀ ਵਸਤੂ (matter) ਨੂੰ ਬਾਰੀਕ ਤੋਂ ਬਾਰੀਕ ਤੌੜੀ ਜਾਈਏ, ਤਾਂ ਵਿਗਿਆਨ ਨੇ ਸਿੱਧ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਕਿ ਇਹ ਦਿਸ਼ਟਮਾਨ ਮਾਦਾ ਅਦਿਸ਼ਟ ਅਤੇ ਸੂਖਮ ਅਣੂਆਂ, ਜਿਹਾ ਕਿ — ਮੋਲਿਕਿਯੂਲਜ਼ (molecules), ਐਟਮਜ਼ (atoms), ਨਿਊਟ੍ਰੋਨਜ਼ (neutrons) ਅਤੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਜ਼ (electrons) ਆਦਿ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਜ਼ ਦੀ ਬਰਬਰਾਹਟ (vibration) ਯਾਂ ਹਰਕਤ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸਾਰੀਆਂ ਮਾਦੀ ਵਸਤੂਆਂ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਐਨ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਉਪਜਿਆ ਸੂਖਮ, ਅਦਿਸ਼ਟ ਬਰਬਰਾਹਟ ਵਾਲਾ ‘ਕਵਾਉ’ ਜਾਂ ‘ਅਨਹਦ ਸਬਦ’ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ, ਪਾਲਦਾ ਤੇ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ‘ਅਨਹਦ ਬਾਣੀ’, ‘ਅਨਹਦ ਧੁਨ’ ਅਤੇ ‘ਅਨਹਦ ਨਾਦ’ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ‘ਅਨਹਦ ਸਬਦ’ ਅਥਵਾ ‘ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ’ ਸਰੀਰਕ ਕੰਨਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਤੈ-ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਇਲਾਹੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਅਤਿ ਸੂਖਮ ‘ਬਰਬਰਾਹਟ’ ਅਥਵਾ ‘ਸਬਦ’ ਹੈ, ਜੋ ਸਿਰਫ਼ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸੁਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਨਹਦ ‘ਬਾਣੀ’ ਅਥਵਾ ‘ਸਬਦ’ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਲਈ, ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਨੂੰ ‘ਬਾਣੀ’ ਯਾਂ ‘ਸਬਦ’ ਦੇ ਅਸ੍ਰਵਲ ਅਖਰੀ ਰੂਪ ‘ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ’ ਦਾ ਅਤੁੱਟ ਸਿਮਰਨ-ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਲਗਾਤਾਰ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਹ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਸੂਖਮ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਮਨ ਤਨ, ਬੁੱਧੀ ਅਤੇ ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਵਿਚ ਧੱਸਦਾ, ਵਸਦਾ, ਰਸਦਾ ਹੋਇਆ ‘ਅਖਰਹੀਣ’ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਅਥਵਾ ‘ਸਬਦ’ ਦੇ ਅਖਰ ‘ਖਿਰ’ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਸੂਖਮ ਸਰੂਪ ‘ਸਬਦ’ ਅਥਵਾ ‘ਨਾਮ’ ਦੁਆਰਾ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਕੇ, ‘ਪਰਗਟ ਪਹਾੜੇ ਜਾਪਦਾ’ ਅਥਵਾ ‘ਗੱਜਦਾ’ ਹੈ।

ਏ ਅਖਰ ਖਿਰ ਜਾਹਿਰੇ ਓਇ ਅਖਰ ਇਨ ਮਹਿ ਨਾਹਿ॥ ੧॥

ਜਹਾ ਬੋਲ ਤਹ ਅਛਰ ਆਵਾ॥ ਜਹ ਅਬੋਲ ਤਹ ਮਨੁ ਨ ਰਹਾਵਾ॥

ਬੋਲ ਅਬੋਲ ਮਧਿ ਹੈ ਸੋਈ॥

ਜਸ ਓਹੁ ਹੈ ਤਸ ਲਖੈ ਨ ਕੋਈ॥

(ਪੰਨਾ-੩੪੦)

ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ‘ਪਿਆਰ’ ਅੱਖਰ ਕਿਸੇ ‘ਖਿੱਚ’ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਅਖਰੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਇਹ ‘ਖਿੱਚ’ ਅਥਵਾ ਪਿਆਰ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਇਸ ‘ਪਿਆਰ’ ਅੱਖਰ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਖਰਾਂ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਭੀ ਪਿਆਰ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਸਵੈਪਨਾ ਦਾ ਰੰਗ-ਰਸ ਮਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅੱਖਰ ਤਾਂ ਆਪਣੇ

ਆਪ ਵਿਚ ਨਿਰਜੀਵ ਅਤੇ ਬਿਨਸਨਹਾਰ ਹਨ, ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਛੁਪੀ ਹੋਈ ਗੁਪਤ ‘ਪ੍ਰੇਮ-ਸਵੈਪਨਾ’ ਹੀ ਅਸਲੀ ਵਸਤੂ ਅਥਵਾ ‘ਪ੍ਰੇਮ ਪਦਾਰਥ’ ਹੈ। ਜੋ ਸਿਰਫ਼ ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਮਾਣੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ-ਸਵੈਪਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਨਣਾ ਹੀ, ਪਿਆਰ ਦੀ ਗੁਪਤ ਬੋਲੀ ਹੈ, ‘ਚੁੱਪ-ਪ੍ਰੀਤ’ ਹੈ, ਜੋ ਅਨੁਭਵੀ ਸੁਰਤ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਜਾਣੀ, ਬੁੱਝੀ ਅਤੇ ਮਾਣੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਬਾਣੀ’ ਜਾਂ ‘ਸਬਦ’, ਆਪਣੀ ਅਸਲੀ ਸੂਬਖ ਰੂਪ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਾਵਨਾ ਯਾਂ ‘ਚੁੱਪ-ਪ੍ਰੀਤ’ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਅਤੇ ‘ਪ੍ਰਗਟ’ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਥਵਾ ਗੱਜਦਾ ਹੈ।

‘ਸਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ’ ਜਾਂ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਇਹ ਮੁੱਢਲਾ ਸਾਧਨ ਸਾਡੇ ਸੁਗੰਧ, ਮਨ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਤਾਈਂ ਸੀਮਤ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ‘ਸਬਦ-ਸੁਰਤ’ ਦੀ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ‘ਖੇਲ’ ਹੋਰਵੇਂ ਹੈ, ਜੋ —

ਪੜ੍ਹਨ-ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਤੋਂ ਉਤੇ ਹੈ।
ਸਮਝਣ-ਸਮਝਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ।
ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ।
ਕਰਮ-ਕਾਂਡਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ।
ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ।
ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਧਰਮਾਂ ਤੋਂ ਨਿਆਰੀ ਹੈ।
ਫਿਲਾਸਫੀ ਦੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ‘ਸਬਦ’ ਅਥਵਾ ‘ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ’ ਦੀ ਕਮਾਈ ਅਥਵਾ ‘ਸਿਮਰਨ’ ਕਰਕੇ ਮਨ ਦਾ ‘ਰੁਖ’ ਅੰਤ੍ਰ-ਮੁਖੀ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਇਹ ‘ਉਨ-ਮਨ’ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ‘ਉਨ-ਮਨ’ ਉਤੇ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮਾ ਦਾ ਅਕਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਯਾ ਇਉਂ ਕਹੋ ਕਿ ਆਤਮ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਲਿਸ਼ਕਾਰਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਥਵਾ ਨਾਮ ਦੀ ਛੋਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਆਤਮਿਕ ਅਕਸ ਯਾਂ ‘ਛੋਹ’ ਦੀ ਪਾਰਸ-ਕਲਾ ਅਥਵਾ ‘ਨਾਮ’ ਵਿਚ ਆਕਿਰਖਨ ਸ਼ਕਤੀ ਅਥਵਾ ‘ਪ੍ਰੀਤ-ਖਿੱਚ’ ਹੈ। ਇਸ ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰੀਤ-ਖਿੱਚ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਸਾਡਾ ਮਨ ਮਾਇਕੀ ਖਿੱਚ (worldly gravity) ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਸਬਦ-ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਲੀਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰੀਤ-ਖਿੱਚ ਹੀ ਸਾਡੀ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਭਰਮ ਭੁਲਾਵੇ ਦੇ ‘ਜਾਦੂ’ ਵਿਚੋਂ ਖਿੱਚ ਕੇ ਕੱਢ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਸੁਰਤ’ ਦੀ ਤਾਰ ‘ਆਤਮਾ’ ਵਲ ਖਿੱਚੀਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ —

ਤੋਰੀ ਨ ਤੂਟੈ ਛੋਰੀ ਨ ਛੂਟੈ ਐਸੀ ਮਾਧੋ ਖਿੱਚ ਤਨੀ॥ (ਪੰਨਾ-੮੨੭)

ਆਤਮਿਕ ‘ਪ੍ਰੇਮ-ਡੋਰੀ’ ਦੀ ਖਿੱਚ ਖਾ ਕੇ, ਪ੍ਰੇਮ-ਸਵੈਪਨਾ ਵਿਚ ‘ਬਿਸਮਾਦ’

ਹੋਣਾ ਹੀ 'ਸਬਦ-ਸੁਰਤ' ਵਿਚ ਲਿਵ ਲੀਨ ਹੋਣਾ ਹੈ।

ਪਹਿਲੀ ਅਵੱਸਥਾ ਵਿਚ ਜਦ ਸਾਡਾ 'ਮਨ' ਇਕਾਗਰ ਹੋ ਕੇ, 'ਸਬਦ' ਅਥਵਾ 'ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ' ਦੀ ਕਮਾਈ ਅਥਵਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ 'ਧਿਆਨ' ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜਦ ਸਾਡੇ ਮਨ ਦਾ 'ਰੁਖ' ਬਦਲ ਕੇ ਅੰਤ੍ਰ-ਮੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਆਤਮਾ ਨੂੰ 'ਪਰਸਦਾ' ਅਥਵਾ 'ਛੋਂਹਦਾ' ਹੈ, ਤਾਂ 'ਨਾਮ' ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ-ਡੋਰੀ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਮਨ ਆਤਮਾ ਦੀਆਂ ਛੂੰਘਿਆਈਆਂ ਵਿਚ 'ਖਿੱਚੀਂਦਾ' ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡਾ 'ਧਿਆਨ' ਬਦਲ ਕੇ ਸੂਖਮ 'ਅਨੁਭਵੀ ਸੁਰਤ' ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ 'ਸੁਰਤ' — 'ਸਬਦ' ਅਥਵਾ 'ਨਾਮ' ਦੇ ਮਹਾਂਰਸ ਵਿਚ 'ਖੁਭ' ਜਾਵੇ ਅਥਵਾ 'ਲੀਨ' ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ 'ਸਬਦ-ਸੁਰਤ-ਲਿਵ' ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸੁਰਤਿ ਸਬਦੁ ਰਿਦ ਅੰਤਰਿ ਜਾਗੀ ਅਮਿਉ ਝੋਲਿ ਝੋਲਿ ਪੀਜਾ ਹੋ॥ (ਪੰ.-੧੦੧੪)

ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਪਿਰਮ ਰਸੁ

ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ਕਥੀ ਨ ਜਾਏ।

(ਵਾ.ਭਾ.ਗੁ. ੧੬/੧੦)

'ਸੁਰਤ' ਦੇ 'ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮਾ' ਵੱਲ ਖਿੱਚੇ ਜਾਣ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਖੇਲ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਹੇਠਲਾ ਉਦਾਹਰਣ ਸਹਾਈ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ —

ਜੇਕਰ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ 'ਸੂਈਆਂ' ਦੇ ਉਤੇ ਦੀ 'ਚੁੰਬਕ' ਫੇਰਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ —

ਕੋਈ ਸੂਈ ਬੁੜ੍ਹਕ ਕੇ ਚੁੰਬਕ ਨੂੰ ਚਿੰਮੜ ਜਾਵੇਗੀ।

ਕੋਈ ਸੂਈ ਲਟਕਣ ਲਗ ਜਾਵੇਗੀ।

ਕੋਈ ਸੂਈ ਉਤਾਂਹਾਂ ਉਠ ਕੇ ਫਿਰ ਡਿਗ ਪਵੇਗੀ।

ਕੋਈ ਸੂਈ ਪਈ ਹੋਈ ਹਿਲੇਗੀ।

ਕੋਈ ਸੂਈ ਹਿਲਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ।

'ਚੁੰਬਕ' ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਕੋ ਜੇਹੀ 'ਆਕਰਸ਼ਣ-ਸ਼ਕਤੀ' ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸੂਈਆਂ ਉਤੇ ਅੱਡ-ਅੱਡ 'ਅਸਰ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੂਈਆਂ ਨੂੰ ਕਈ ਦਰਜੇ ਦਾ 'ਜੰਗ' ਲਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸੂਈਆਂ ਆਪਣੇ 'ਜੰਗ' ਅਥਵਾ 'ਮੈਲ' ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਚੁੰਬਕ ਦੀ ਖਿੱਚ ਖਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰਕਤ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਹੜੀ ਸੂਈ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਫ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਫੌਰਨ ਚੁੰਬਕ ਨੂੰ ਆ ਚਿੰਮੜਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਸੂਈ ਨੂੰ ਬੋੜਾ ਜੰਗ

ਲਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਥੇ ਹੀ ਹਿਲਦੀ ਹੈ, ਉਠ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਪਰ ਜਿਹੜੀ ਸੂਈਂ 'ਜੰਗ' ਨਾਲ ਮਨੂਰ ਹੋਈ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਉਤੇ ਚੁੰਬਕ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਉਹ 'ਟੱਸ ਤੋਂ ਮੱਸ' ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਚੁੰਬਕ ਦੀ ਕੋਈ ਖਾਮੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ 'ਜੰਗ' ਦਾ ਹੀ ਨੁਕਸ ਹੈ।

ਤਨੁ ਜਲਿ ਬਲਿ ਮਾਟੀ ਭਇਆ ਮਨੁ ਮਾਇਆ ਮੌਹਿ ਮਨੂਰੁ॥ (ਪੰਨਾ-੧੬)

ਐਨ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਕ ਸਾਰ ਆਤਮਿਕ 'ਚੁੰਬਕ ਸ਼ਕਤੀ' ਅਥਵਾ 'ਖਿੱਚ' ਹੈ, ਪਰ ਮਨ ਦੀ 'ਮੈਲ' ਦੇ ਦਰਜੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਜੀਵ ਆਤਮਿਕ ਖਿੱਚ ਖਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਦ ਤਾਈਂ 'ਧਿਆਨ' ਅਥਵਾ ਸਾਡੇ ਮਨ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਖੱਚਤ ਹੈ ਅਥਵਾ ਰੱਬ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੈ, ਤਦ ਤਾਈਂ ਸਾਡੀ ਸੁਰਤ 'ਸੁੱਤੀ' ਪਈ ਹੈ ਅਥਵਾ 'ਮੁਰਦਾ' ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਇਆ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਦਾ ਗਿਆਨ ਯਾ ਯਕੀਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਜਿਉ-ਜਿਉ 'ਸੁਰਤ' ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ 'ਸਬਦ' ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ — ਤਿਉ-ਤਿਉ ਜੀਵ ਦਾ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਸੰਬੰਧ ਘਟਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਉਦਾਲੇ-ਪੁਦਾਲੇ ਦੀ 'ਸੋਝੀ' ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਏਥੋਂ ਤਾਈਂ ਕਿ ਜਗਿਆਸੂ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਭੀ ਬੇ-ਸੁਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵ ਦੀ, ਆਪਣੇ ਪੰਜ ਭੂਤਕ ਸਰੀਰ, ਚੇਤਨਤਾ ਤੋਂ 'ਬੇ-ਸੁਧ' ਹੋ ਕੇ 'ਮਾਨਸਿਕ ਮੌਤ' ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅਸਲੀ ਦੈਵੀ ਸਰੂਪ 'ਸਬਦ' ਅਥਵਾ 'ਨਾਮ' ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਹੀ, ਜੀਵ ਦਾ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਘਰ 'ਨਵਾਂ ਜਨਮ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਜੀਵ ਦਾ ਸੰਸਾਰਕ ਆਵਾਗਮਨ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ 'ਸਬਦ' ਵਿਚ ਲਿਵ-ਲੀਨ ਹੋਣ ਤੇ ਹੀ ਜੀਵ ਦੀ 'ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਜੀਵਤੁ ਮਰੈ' ਵਾਲੀ ਅਵਵੱਸਥਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 'ਗੁਰਸਬਦ' ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਰੂਪ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਨਵਾਂ ਆਤਮਿਕ ਜਨਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 'ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ' ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਜੀਵਤੁ ਮਰੈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ॥ (ਪੰਨਾ-੩੩)

ਸਬਦਿ ਮਰੈ ਫਿਰਿ ਮਰਣੁ ਨ ਹੋਇ॥

ਬਿਨੁ ਮੂਦੇ ਕਿਉ ਪੂਰਾ ਹੋਇ॥

(ਪੰਨਾ-੧੫੩)

ਸਬਦਿ ਮਰੈ ਤਿਸੁ ਨਿਜ ਘਰਿ ਵਾਸਾ॥

ਆਵੈ ਨ ਜਾਵੈ ਚੂਕੈ ਆਸਾ॥

(ਪੰਨਾ-੨੨੪)

ਸਬਦਿ ਮਰੈ ਤਾ ਸਭ ਕਿਛੁ ਸੂਝੈ ਅਨਦਿਨੁ ਏਕੋ ਜਾਣੈ॥

(ਪੰਨਾ-੧੨੩੪)

ਸਬਦਿ ਮਰਹੁ ਫਿਰਿ ਜੀਵਹੁ ਸਦ ਹੀ

ਤਾ ਫਿਰਿ ਮਰਣੁ ਨ ਹੋਈ॥

(ਪੰਨਾ-੬੦੪)

ਉਪਰਲੀ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਤੌਰ ਤੇ ਇਉਂ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ —

‘ਪਰਮਾਰਥ’ ਦਾ ਆਰੰਭ ‘ਸਾਧ ਸੰਗਤ’ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਲਈ ਗੁਰਮੰਡ ਦਾ ਅਟੁੱਟ ਸਿਮਰਨ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ‘ਧਿਆਨ’ ਦੁਆਰਾ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਗੁਰਮੰਡ
ਦੇ ਅਖਰ ਸੂਖਮ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਸੂਖਮ ਅਖਰ ‘ਖਿਰ’ ਕੇ, ਭਾਵਨਾ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵਨਾ ਵਾਲੇ ‘ਉਨਮਨ’ ਉਤੇ ਇਲਾਹੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਲਾਹੀ ਕਿਰਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਤਮਿਕ ‘ਛੋਹ’ ਅਥਵਾ ‘ਪਾਰਸ ਕਲਾ’ ਵਰਤਦੀ
ਹੈ।

ਆਤਮਿਕ ‘ਛੋਹ’ ਦੁਆਰਾ ‘ਰੂਹ’ ਨੂੰ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ਖਿੱਚ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਆਤਮਿਕ ਖਿੱਚ ਦੁਆਰਾ ‘ਧਿਆਨ’ — ‘ਸੁਰਤੀ’ ਵਿਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

‘ਸੁਰਤੀ’ ਸੂਖਮ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਡੋਰੀ ਅਥਵਾ ਇਲਾਹੀ ਧੁਨੀ ਨੂੰ ਫੜ ਲੈਂਦੀ ਹੈ।

ਸਬਦੁ ਗੁਰੂ ਸੁਰਤਿ ਧੁਨਿ ਚੇਲਾ॥

(ਪੰਨਾ-੯੪੩)

‘ਸਬਦ’ ਅਥਵਾ ‘ਨਾਮ’ ਦੀ ‘ਪ੍ਰੀਤ ਡੋਰੀ’ ਨਾਲ ‘ਸੁਰਤੀ’ ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਇ ਅੰਤ੍ਰ-
ਆਤਮੇ ਵੱਲ ਖਿੜੀਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਗੁਪਤ ‘ਪ੍ਰਿਮ-ਖੇਲ’ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰੇ ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ
‘ਬੁੱਝ’ ਤੇ ‘ਮਾਣ’ ਸਕਦੇ ਹਨ।

Fasten this ONE WORD to your heart.

Let the WORD go with you in your work and daily routine.

The WORD will keep your spirits awake.

Repeat the WORD until —

it penetrates your body,

it infiltrates your mind,
 it permeates through your heart and soul,
 your 'self' is 'possessed' by it,
 you 'hear' it with your heart and soul,
 'feel' it in your intuition,
 enjoy its bliss and joy in your very 'being',
 'bask' in the easy warmth of its 'sunshine',
 get lost in its 'glory',
 and your 'whole being' gradually becomes 'embodiment' of this
 ONE WORD,

ਇਸ ਦਾ ਉਲੱਥਾ ਇਉਂ ਹੈ —

ਇਸ 'ਇਕ ਅੱਖਰ' ਅਥਵਾ 'ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ' ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾ ਲਉ ਤੇ
 ਆਪਣੇ ਨਿਤ ਦੇ ਕੰਮਾਂ-ਕਾਜਾਂ ਵਿਚ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਰਖੋ ਤੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਢਾਲ
 ਲਵੋ। ਇਸ ਇਕ ਅੱਖਰ ਦਾ ਇਤਨਾ ਰਟਨ-ਜਾਪ-ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ, ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਤਨ,
 ਮਨ, ਹਿਰਦੇ, ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਵਿਚ ਇਹ ਅੱਖਰ ਅਥਵਾ ਗੁਰ ਮੰਤਰ ਧੱਸ-ਵੱਸ-ਰਸ
 ਜਾਵੇ ਤੇ ਅਨੁਭਵ ਵਿਚ 'ਸੁਣਨ' ਲਗ ਜਾਵੇ। ਤੁਹਾਡਾ 'ਆਪਾ' ਜਾਂ ਹੋਂਦ ਹੀ ਇਸ ਮੰਤ੍ਰ
 ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਵੇ ਅਥਵਾ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ 'ਗੁਰ-ਮੰਤ੍ਰ' ਦਾ 'ਸਰੂਪ' ਬਣ ਜਾਵੇ।

ਕਬੀਰ ਤੂੰ ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਤੂੰ ਹੂਆ ਮੁਝ ਮਹਿ ਰਹਾ ਨ ਹੂੰ॥

ਜਬ ਆਪਾ ਪਰ ਕਾ ਸਿਟਿ ਗਇਆ ਜਤ ਦੇਖਉ ਤਤ ਤੂ॥   (ਪੰਨਾ-੧੩੧੫)

'ਪਰਮਾਰਥ' ਦੇ ਰਾਹ ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਧਾਰਮਿਕ
 ਮੌਜ਼, ਭੁਲੇਖੇ, ਉਤਰਾਈਆਂ, ਚੜ੍ਹਾਈਆਂ, ਅੰਕੜਾਂ ਅਤੇ ਮੁਖਾਲਫਤਾਂ ਵਿਚ ਦੀ ਲੰਘਣਾਂ
 ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਜੀਵ ਤੈ-ਗੁਣੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ
 ਦੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ —

ਖਿਆਲ	॥
ਨਿਸਚੇ	
ਕਰਮ	॥
ਧਰਮ	
ਜੀਵਨ ਸੇਧ	॥
ਜੀਵਨ	

ਇਕ ਪੱਖੀ, ਅਧੂਰਾ, ਸੀਮਤ ਅਤੇ ਗਲਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

‘ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ’ ਅਤਿ ਸੂਖਮ ਆਤਮ ਮੰਡਲ ਦੀ ਨਿਰਾਲੀ ‘ਪ੍ਰਿਮ ਖੇਲ’ ਹੈ, ਜੋ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਸਮਝ ਤੇ ‘ਪਕੜ’ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ।

ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਵੱਸਥਾ ਦੀ ਬਿਸਮਾਦੀ ‘ਪ੍ਰਿਮ-ਖੇਲ’ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਆਤਮਿਕ ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਬੁੱਝਿਆ, ਸੀਝਿਆ, ਪਹਿਚਾਣਿਆ ਅਤੇ ਮਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਬੁੱਧੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਵੱਸਥਾ ਦੀ ਬਾਬਤ ਅਤਿਅੰਤ ਭੁਲੇਖੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਬੜੇ ਤਲਖ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ, ਰਾਮ-ਰੌਲੇ ਤੇ ਝਗੜੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਦਾ ਅਨੁਭਵੀ ਗਿਆਨ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਆਮ ਜਗਿਆਸੂ ‘ਬੁੱਧੀ ਮੰਡਲ’ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਆਤਮਿਕ ਪੰਧ ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ ਸਮਝ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਜਾਈਂ ਭਲੇ-ਭਲੇਰੇ ਬਣ ਕੇ ‘ਛੁੱਲੇ’ ਨਹੀਂ ਸਮਾਉਂਦੇ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਤਰੱਕੀ ਰੁਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਐਸੇ ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਜਗਿਆਸੂ ‘ਧਰਮ’ ਤੋਂ ਭੀ ਨਿਘਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਇਕੀ ਰਸਾਤਲ ਵਿਚ ਮੁੜ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹਾਸੇ ਹੀਣੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਐਸੀ ਧਾਰਮਿਕ ਗਿਰਾਵਟ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ‘ਧਾਰਮਿਕ ਅਭਿਮਾਨ’ ਵੱਧਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਖੁਦ ਇਸ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ, ਬੇਖਬਰ ਤੇ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਲਈ ਬੁੱਧੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ‘ਧਾਰਮਿਕ ਅਵੱਸਥਾ’ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਦੀ ‘ਅਨੁਭਵੀ ਪ੍ਰਿਮ-ਖੇਲ’ ਵਿਚ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਅਭਿਲਾਖੀ ਜਗਿਆਸੂ ਆਪਣੀ ਧਾਰਮਿਕ ਅਵੱਸਥਾ ਦੀ ਪੜ੍ਹੋਲ, ਪਹਿਚਾਣ ਅਤੇ ਨਿਰਣਾ ਕਰ ਸਕਣ। ਹੇਠਲੇ ਬਿਉਰੇ ਦੁਆਰਾ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਅਵੱਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ —

ਧਾਰਮਿਕ ਅਵੱਸਥਾ

ਧਾਰਮਿਕ ਸਾਧਨ ਹਨ

ਹਉਮੈ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚ ਹੈ

ਉਦਮ ਯਾ ‘ਹਠ’ ਨਾਲ ਸਿਮਰਨ

ਕਰੀਦਾ ਹੈ

‘ਮਨ’ ਮੱਲੇ-ਮੱਲੀ ਬਾਹਰ

ਭੱਜਦਾ ਹੈ

ਰੁੱਖਾ-ਸੁਖਾ, ਫੇਕਾ ਤਰਲਾ ਅਥਵਾ

ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਵੱਸਥਾ

ਆਤਮਿਕ ਖੇਲ ਹੈ

ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ

ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ‘ਸਿਮਰਨ’ ਚਲਦਾ ਹੈ

‘ਸੁਰਤੀ’ ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਇ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮਾ ਵੱਲ ਖਿਚੀਦੀ ਹੈ

ਗੁਰੂ ‘ਸਾਕੀ’ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਿਮ-ਪਿਆਲਾ

‘ਅਲੂਣੀ ਸਿਲ ਚੱਟਣੀ ਹੈ
 ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਧਰਮ ਹੈ
 ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਦਾ ਹਨੇਰ ਹੈ
 ‘ਕਬਹੂ ਜੀਅੜਾ ਉੱਭਿ ਚੜਤ ਹੈ
     ਕਬਹੂ ਜਾਇ ਪਇਆਲੇ’
 ਕਰਮ-ਧਰਮ ਹੈ

ਜਨਮ-ਮਰਨ ਵਿਚ ਹੈ
 ਮਾਨਸਿਕ ‘ਧਿਆਨ’ ਹੈ
 ਪਰਮਾਰਥਕ ਪੰਧ ਹੈ
 ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਮਾਨਸਿਕ ਕ੍ਰਿਆ ਹੈ
 ਦੁਖ-ਸੁਖ ਹੈ
 ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਹੈ
 ਢਹਿੰਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ
 ਧਾਰਮਿਕ ਅਭਿਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
 ਧਾਰਮਿਕ ਤਾਂਸ਼ਬ ਤੇ ਨਫਰਤ ਹੈ
 ‘ਹਮ ਕੀਆ ਹਮ ਕਰਹਿਗੇ’

ਪਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ
 ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਦੀ ‘ਖੇਲ ਨਿਰਾਲੀ’ ਹੈ
 ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ
 ਕਿਸੇ ਅਕਹਿ ਪ੍ਰੇਮ-ਸਵੈਪਨਾ ਦੇ
 ਗਿੜਾਉਂ ਅਥਵਾ ਸਹਿਜ ਦੀ ਮੌਜ ਹੈ
 ਪ੍ਰੇਮ-ਸਵੈਪਨਾ ਦੇ ਆਕਾਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ
 ਉਡਾਰੀਆਂ ਹਨ
 ਸਦੀਵੀ ਨਵਾਂ ਜੀਵਨ ਹੈ
 ਅੰਤ-ਆਤਮੇ-‘ਸੁਰਤ’ ਹੈ
 ਆਤਮਿਕ ਮੰਜ਼ਿਲ ਹੈ
 ਅੰਤ-ਮੁਖੀ ਬਿਸਮਾਦੀ ਖੇਲ ਹੈ
 ਸਦਾ ਅਨੰਦ ਹੈ
 ਆਪੇ ਆਪ ਹੈ
 ਸਦਾ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਹੈ
 ‘ਮੁਝ ਮਹਿ ਰਹਾ ਨ ਹੂੰ’ ਹੈ
 ‘ਸਗਲ ਸੰਗਿ ਹਮ ਕਉ ਬਨਿਆਈ’ ਹੈ
 ‘ਨਾ ਹਮ ਕੀਆ ਨ ਕਰਹਿਗੇ ਨਾ ਕਰਿ
 ਸਕੈ ਸਰੀਰ’

ਗੁਰਮਤਿ ਵਾਲੀ ‘ਸਬਦ-ਸੁਰਤ-ਲਿਵ’ ਦੀ ‘ਸਹਜ-ਸਮਾਧਿ’ — ਜੋਗੀਆਂ ਵਾਲੀ ‘ਸੁੰਨ-ਸਮਾਧਿ’ ਤੋਂ ਵਿਲੱਖਣ ਹੈ। ਜੋਗੀਆਂ ਵਾਲੀ ‘ਸੁੰਨ-ਸਮਾਧਿ’, ਕਿਸੇ ਇਕ ਨੁਕਤੇ ਉੱਤੇ ਮਨ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਇਕਾਗਰ ਕਰਕੇ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਬੇ-ਸੁਧ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ‘ਪ੍ਰੇਮ-ਸਵੈਪਨਾ’ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਜਦ ਜੋਗੀ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਖੁਲਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਮੁੜ ‘ਸਧਾਰਣ ਮਨੁਖ’ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਸੁੰਨ-ਸਮਾਧਿ’ ਮਾਨਸਿਕ ਬਿਰਤੀ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਯਾ ‘ਕ੍ਰਿਆ’ ਹੀ ਹੈ।

ਐਸੀ ‘ਸੁੰਨ-ਸਮਾਧਿ’ ਨਾਲ ਰਿਧੀਆਂ-ਸਿਧੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ‘ਜੋਗੀ’ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ‘ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀ’ ਅਥਵਾ ‘ਮੰਜ਼ਿਲ’ ਸਮਝ ਕੇ, ਇਸ ਵਿਚ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਲਕਿ ‘ਭਲਾ-ਭਲੇਰਾ’ ਬਣ ਕੇ, ਚੇਲੇ-ਬਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਠਾਠ-ਬਾਠ ਵਿਚ ‘ਛਸ’ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਦੀ ਅਨੋਖੀ ‘ਪ੍ਰੇਮ-ਖੇਲ’ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ, ਬੇਖਬਰ, ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ ਅਤੇ ਵਾਂਝਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਪਰ, ‘ਸਬਦ-ਸੁਰਤ-ਲਿਵ’ ਵਾਲੀ ਅਨੁਭਵੀ ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਦੀ ‘ਪ੍ਰੇਮ-ਖੇਲ’

ਦੀ 'ਸਹਜ-ਸਮਾਧ' ਹੋਰਵੇਂ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਤਿਮੀ 'ਸਬਦ-ਸੁਰਤ' ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ 'ਸੁਰਤ', 'ਸਬਦ' ਵਿਚ ਲਿਵਲੀਨ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲਿਵ-ਲੀਨ ਹੋਈ ਸੁਰਤ ਉਤੇ ਜਦ ਸਬਦ ਦੀ 'ਪਾਰਸ ਕਲਾ' ਵਰਤਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਗੋਵਿੰਦ ਗੱਜਦਾ ਹੈ।

ਆਨਦ ਮੂਲੁ ਰਾਮੁ ਸਭੁ ਦੇਖਿਆ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਗੋਵਿੰਦ ਗਜਿਆ॥ (ਪੰ.-੧੩੧੫)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਢੈ-ਗੁਣੀ ਝੂਠੀ ਮਾਇਆ ਦੇ 'ਹਦ-ਬੰਨੇ' ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੱਦਲਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਇਆ ਦੀ ਹਸਤੀ 'ਉਡ-ਪੁੱਡ' ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ 'ਸਬਦ' ਅੰਦਰ-ਬਾਹਰ 'ਸਰਬ-ਰਹਿਆ-ਭਰਪੂਰ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ 'ਸਹਜ-ਸਮਾਧ' ਜਾਂ 'ਸਹਜ-ਧੁਨ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ 'ਸਬਦ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਸਹਜ-ਸਮਾਧ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣਾ, ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਜਹ ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਤਹ ਤੂ ਹੈ ਤੁਝ ਤੇ ਨਿਕਸੀ ਝੂਟਿ ਮਰਾ॥ (ਪੰਨਾ-੨੫)

ਇਸ ਉਚਮ-ਉਚੀ, ਸੂਚਮ-ਸੂਚੀ, ਅਨੰਦਮਈ 'ਸਹਜ-ਸਮਾਧ' ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ —

ਦੇਖਿ ਅਚਰਜੁ ਰਹੇ ਬਿਸਮਾਦਿ॥

ਘਟਿ ਘਟਿ ਸੁਰ ਨਰ ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ॥

(ਪੰਨਾ-੪੧੬)

ਅਨਦਿਨੁ ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ ਹਰਿ ਲਾਗੀ ਹਰਿ ਜਪਿਆ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰਾ॥

(ਪੰਨਾ-੫੨੪)

ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ ਸਦਾ ਲਿਵ ਹਰਿ ਸਿਉ ਜੀਵਾਂ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਈ॥

ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਰਤਾ ਬੈਰਾਗੀ ਨਿਜ ਘਰਿ ਤਾੜੀ ਲਾਈ॥ (ਪੰਨਾ-੧੨੩੨)

ਦੁਨਿਆਵੀ 'ਨੇਤ੍ਰ-ਹੀਣ' ਜੀਵ, ਘੋਰ ਹਨੇਰ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦੁਨਿਆਵੀ ਗਿਆਨ ਅਧੂਰਾ, ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਗਲਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ 'ਮਨੋਕਲਪਤ ਦੁਨੀਆ' ਨਜ਼ਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਦਿਸਣਹਾਰ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਅੱਡਰੀ, ਵਿਲੱਖਣ ਅਤੇ ਅਧੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ 'ਜੀਵਨ-ਕ੍ਰਿਆ' ਅਥਵਾ ਖਿਆਲ, ਸੋਚਣੀ, ਕਰਮ, ਧਰਮ, ਵਰਤਾਰਾ ਅਤੇ ਪਰਮਾਰਥ ਭੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਹੀਣ 'ਹਨੇਰੀ', ਅੰਦਰਲੀ ਕਾਲੀ-ਬੋਲੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਮਨੋਕਲਪਤ ਨਿਸਚਿਆਂ ਉਤੇ ਹੀ ਅਧਾਰਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਅਧੂਰੇ ਤੇ ਗਲਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਐਨ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵ ਦੈਵੀ 'ਦਿਬ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ' ਅਥਵਾ ਅਨੁਭਵੀ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਗੈਰ, ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਦੀ ਗੈਬੀ ਅਦਿਸ਼ਟ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ, ਬੇ-ਪ੍ਰਵਾਹ,

ਅੰਨੇ-ਬੋਲ੍ਹੇ, ਅਗਿਆਨੀ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ, ਦਿਸ਼ਟਮਾਨ, ਝੂਠੀ, ਮਾਇਕੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪਰਵਿਰਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਭੁਗਤਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਮਾਨਸਿਕ ਹਨੇਰ ਯਾ ਮਨ ਦੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਨੂੰ ਹੀ ਅੰਧਕਾਰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ —

ਅਗਿਆਨੀ ਅੰਧਾ ਅੰਧੁ ਅੰਧਾਰਾ॥

(ਪੰਨਾ-੧੧੬)

ਅਗਿਆਨੀ ਅੰਧੁ ਨ ਬੁਝਈ ਸਿਰ ਉਪਰਿ ਜਮ ਖੜਗੁ ਕਲਖਾ॥ (ਪੰਨਾ-੧੦੧੭)

ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਅਨੁਭਵੀ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਸਾਡੀ 'ਦਿਬ-ਦਿਸ਼ਟੀ' ਨਹੀਂ ਖੁਲਦੀ ਅਤੇ ਆਤਮ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਤਮਿਕ ਦਿਬ ਦਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਅਸੀਂ ਆਤਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ 'ਅੰਧੇ' ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵੀ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਮਾਇਕੀ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਦੇ ਹਨੇਰ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਏਹਿ ਨੇਤ੍ਰ ਅੰਧ ਸੇ

ਸਤਿਗੁਰਿ ਮਿਲਿਐ ਦਿਬ ਦਿਸ਼ਟਿ ਹੋਈ॥

(ਪੰਨਾ-੬੨੨)

ਹਰ ਇਕ ਜੀਵ ਨੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਨਿਸਚਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ —

ਪਰਮਾਤਮਾ

ਗੁਰ

ਸਬਦ

ਨਾਮ

ਆਤਮਿਕ ਮੰਜ਼ਿਲ

ਬਾਬਤ ਕੋਈ ਖਾਸ —

ਖਿਆਲ

ਕਲਪਨਾ

ਨਿਸਚਾ

ਸ਼ਰਧਾ-ਭਾਵਨੀ

ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਮਨੋਕਲਪਤ ਸ਼ਰਧਾ-ਭਾਵਨੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਅਸੀਂ ਧਰਮ ਅਥਵਾ ਪਰਮਾਰਥ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਾਂ।

ਸਾਡੇ ਸੰਸਕਾਰ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸਾਡੇ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਬਿਆਲਾਂ ਅਤੇ ਨਿਸਚਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਭਿੰਨਤਾ ਹੋਣੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸਾਡਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਧਾਰਮਿਕ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ, ਤਾਅਸੁਬ, ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ, ਨਫਰਤ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਲੜਾਈਆਂ ਤੇ ਜ਼਼ਲਮ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਜੇਕਰ ਨੇਤ੍ਰ-ਹੀਣ ‘ਅੰਧੇ’ ਨੂੰ ‘ਨੇਤ੍ਰ-ਜੋਤ’ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤਕ ਅਨੋਖੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਅਤਿਅੰਤ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਨਵੀਂ ਅਨੋਖੀ ਰੰਗੀਲੀ ਦੁਨੀਆਂ, ਉਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਮਨੋਕਲਪਤ ਦੁਨੀਆਂ ਨਾਲੋਂ, ਅਤੀ ਵਿਲੱਖਣ, ਰੰਗੀਲੀ, ਅੱਡਰੀ ਅਤੇ ਓਪਰੀ ਭਾਸੇਰੀ।

ਸੂਰਜ ਦਾ ਸਰੂਪ — ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਥਵਾ ‘ਧੁੱਪ’ ਹੈ

‘ਸਬਦ’ ਦਾ ਸਰੂਪ — ‘ਅਨੁਭਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਹੈ।

ਅੰਦਰਲੀ ਅਨੁਭਵੀ ‘ਦਿਬ-ਦਿਸ਼ਟੀ’ ਖੁਲੱਣ ਤੇ, ਜਦ ਜਗਿਆਸੂ ਆਤਮ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਬਿਸਮਾਦੀ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮਈ ‘ਜਲਵਾ’ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਤਿਅੰਤ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ‘ਬਿਸਮਾਦ’ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

‘ਸਬਦ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਦੀ ਸੱਚੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ, ਜੀਵ ਦੇ ਆਪੂ ਘੜੇ ਹੋਏ ਮਨੋਕਲਪਤ ਬਿਆਲ, ਨਿਸਚੇ, ਗਿਆਨ ਆਦਿ ਸਭ ਝੂਠੇ ਅਤੇ ਕੂੜੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

‘ਸਬਦ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਵਾਲੀ ‘ਦਿਬ-ਦਿਸ਼ਟੀ’ ਖੁਲੱਣ ਤੇ, ਜੀਵ ਉਤੇ ਜੋ ਹੈਰਾਨੀ ਅਤੇ ‘ਬਿਸਮਾਦੀ’ ਹਾਲਤ ਵਰਤਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ —

ਰਾਮ ਗੁਰਿ ਮੋਹਨਿ ਮੋਹਿ ਮਨੁ ਲਈਆ॥

ਹਉ ਆਕਲ ਬਿਕਲ ਭਈ ਗੁਰ ਦੇਖੇ ਹਉ ਲੋਟ ਪੋਟ ਹੋਇ ਪਈਆ॥ (ਪੰ-੮੩੬)

ਦਰਸਨ ਦੇਖਤ ਹੀ ਸੁਧਿ ਕੀ ਨ ਸੁਧਿ ਰਹੀ

ਬੁਧਿ ਕੀ ਨ ਬੁਧਿ ਰਹੀ ਮਤਿ ਮੈ ਨ ਮਤਿ ਹੈ। .....

ਅਦਭੁਤ ਪਰਮਦਭੁਤ ਬਿਸਮੈ ਬਿਸਮ

ਅਸਚਰਜੈ ਅਸਚਰਜ ਅਤਿ ਅਤਿ ਹੈ॥

(ਕ.ਭਾ.ਗੁ. ੯)

ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਅਨਹਦ ਲਿਵ ਲੀਨ ਭਏ

ਓਨਮਨ ਮਗਨ ਗਗਨ ਪੁਰ ਛਾਏ ਹੈ।

ਪ੍ਰੇਮਰਸ ਬਸਿ ਹੋਇ ਬਿਸਮ ਬਿਦੇਹ ਭਏ

ਅਤਿ ਅਸਚਰਜ ਮੋ ਹੋਰਤ ਹਿਰਾਏ ਹੈ॥

ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖਫਲ ਮਹਿਮਾ ਅਗਾਧਿ ਬੋਧ

ਅਕਥ ਕਥਾ ਬਿਨੋਦ ਕਹਿਤ ਨ ਆਏ ਹੈ।

(ਕ.ਭਾ.ਗੁ. ੩੩)

ਹਾਂ ਜੀ, ਇਹ 'ਸਬਦ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਦਾ ਪਰਮ-ਅਦਭੁਤ, ਅਸਚਰਜੋ-ਅਸਚਰਜ
ਆਤਮਿਕ 'ਜਲਵਾ' ਤਾਂ —

ਸਬਦੁ ਉਜਾਰਾ ਹੈ
ਅਨੁਭਵੀ ਖੇਲ ਹੈ
'ਹਰ ਨਾਵੈ ਨਾਲਿ ਗਲਾਂ' ਹਨ
ਚੁਪ-ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ
ਪ੍ਰੀਤ-ਡੋਰੀ ਹੈ
ਆਤਮਿਕ ਖਿੱਚ ਹੈ
'ਪ੍ਰਿਮ-ਰਸ' ਹੈ
ਪ੍ਰਿਮ-ਪਿਆਲਾ ਹੈ
ਪ੍ਰਿਮ-ਸਵੈਪਨਾ ਹੈ
'ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ' ਹੈ
ਨਾਮ-ਖੁਮਾਰੀ ਹੈ
ਅਨਦ ਬਿਨੋਦੀ ਹੈ
'ਪ੍ਰੇਮ-ਪਦਾਰਥ' ਹੈ
'ਬਸਤ ਅਗੋਚਰ' ਹੈ
ਭਰਾਤ-ਭੰਡਾਰ ਹੈ
'ਅਨਹਦ ਝੁਨਕਾਰ' ਹੈ
'ਗੁਪਤ ਨਾਮ ਪਰਗਾਇਆ' ਹੈ
'ਨਾਮ ਰਸਾਇਣ' ਹੈ
ਨਾਮ ਅਮੇਲਾ ਹੈ
ਪਿਆਰ ਦੀ ਬਰਕੰਬਣੀ ਹੈ
ਆਤਮ ਹਿੰਡੋਲਾ ਹੈ
ਚੁਪ ਗਿਆਉਂ ਹੈ
ਅਸਚਰਜ ਸਵਾਦ ਹੈ
ਆਤਮ ਬਰਖਾ ਹੈ
'ਗਿਆਨ ਕੀ ਆਂਧੀ' ਹੈ
'ਅਚਰਜੁ ਕਿਛੁ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਈ' ਹੈ
'ਝਿਮ ਝਿਮ ਬਰਸੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਯਾਰਾ' ਹੈ

‘ਪਰਮ-ਅਦਵੁਤ’ ਹੈ
 ‘ਪਰਮ-ਤੱਤ’ ਹੈ
 ਅਸਚਰਜੋ-ਅਸਚਰਜ ਹੈ
 ‘ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਹੈ।

ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ —

Everyone has different understanding and conception about the 'Divine Essence' i.e.; Wordless 'WORD', based on our changing intellectual knowledge and personal experiences.

But, when the 'Divine Essence' is intuitively realised and revealed in our consciousness by the Grace of the Lord, it comes as a shocking surprise, because it is so different and contradictory to the our established life-long hypothesis and cherished beliefs. The effulgence and glory of the Divine Essence of Wordless 'WORD' is so —

awe-striking
 thrilling
 charming
 captivating
 be-witching
 infatuating
 intoxicating

that the soul transcends the worldly consciousness and is overwhelmed and lost in the ecstasy of Divine Bliss and Joy.

In this revelation of Divine Enlightenment, the soul forgets the materialistic World and its intellectual theoretical knowledge and philosophies — which it has imbibed and cherished in the materialistic consciousness, through the ages.

On the revelation of 'Divine Essence' the soul is ushered into the 'Divine World' and is 're-born' in the glory of 'wordless WORD'.

ਚਲਦਾ

© ਸਭ ਹੱਕ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ ।

ਏਸੇ ਕਲਮ ਦੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰੁ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ 132 ਲੇਖ (13 ਕਿਤਾਬਾਂ) ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਤਰਜਮਾ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪੰਜ ਲੇਖ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹਨ।

ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ ਦੇ ਅੱਠ ਦਿਨਾਂ ਜਪ-ਤਪ ਸਮਾਗਮ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬ੍ਰਹਮ-ਬੁੰਗਾ, ਪਿੰਡ ਦੋਦੜਾ ਵਿਖੇ ਮਾਰਚ, ਸਤੰਬਰ ਅਤੇ ਦਸੰਬਰ (20-30) ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣੀ ਬਾਈਪਾਸ ਦੋਰਾਹਾ ਵਿਖੇ ਹਰ ਸਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣੀ ਬਾਈਪਾਸ ਦੋਰਾਹਾ ਵਿਖੇ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸਮਾਗਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਅਨੁਸਾਰ 15-15 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅਰਸੇ ਬਾਅਦ, ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਸਮਾਗਮ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਸੰਗਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪਿੰਡ ਦੋਦੜਾ, ਬੁਢਲਾਡਾ-ਸੁਨਾਮ, ਬਰਾਸਤਾ (ਵਾਈਆ) ਜਥੇਪਲ ਲਿੰਕ ਰੋਡ ਤੇ ਹੈ। ਚਾਹਵਾਨ ਸੱਜਣ ਇਹ ਲੇਖ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਤੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ : -

Website : www.brahmbungadodra.org

E-mail : info@brahmbungadodra.org

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਦੋਦੜਾ

ਤਹਿਸੀਲ-ਬੁਢਲਾਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਫੋਨ : 073074-55097, 01652-255097, 99149-55098

❖ ਸ਼ਾਖਾ ❖

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ (ਦੋਦੜਾ)

ਦੱਖਣੀ ਬਾਈ ਪਾਸ, ਦੋਰਾਹਾ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਪੰਜਾਬ

ਫੋਨ : 073074-55098, 01628-258697, 099149-55098

❖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ❖

ਸੈਕ੍ਰੈਟਰੀ, ਬ੍ਰਹਮ-ਬੁੰਗਾ ਟ੍ਰਸਟ (ਰਜਿ.)

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਦੋਦੜਾ

ਤਹਿਸੀਲ-ਬੁਢਲਾਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਫੋਨ : 73074-55096